

MAXTUMQULI SHE'RIYATINING ASOSIY G'OYALARI

TerDPI Tillar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi

Aliyeva Dilshoda

TerDPI Tillar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi

Xolmurodova Xursanoy

TerDPI Tillar fakulteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 4-kurs talabasi

ShodiyevaMaftuna

Annotatsiya: Ushbu maqolada XVIII asr turkman mumtoz adabiyotining yirik namoyandasi Maxtumquli Firog'iy (1733–1790) ijodidagi fundamental g'oyaviy asoslar tahlil etiladi. Shoirning she'riyati milliy birlik imperativi, ijtimoiy adolat talablari va falsafiy-tasavvufiy kamolot g'oyalarining sintezi sifatida o'rganiladi. Tadqiqot Maxtumquli ijodining turkman xalqining siyosiy va axloqiy o'zlikni anglash jarayonidagi o'rnini aniqlashga qaratilgan.

Аннотация: В статье анализируются фундаментальные идейные основы творчества Махтумкули Фираги (1733–1790), крупнейшего представителя классической туркменской литературы XVIII века. Поэзия поэта рассматривается как синтез императива национального единства, требований социальной справедливости и идей философско-мистического совершенства. Целью исследования является определение места творчества Махтумкули в процессе осмысления политической и нравственной идентичности туркменского народа.

Abstract: This article analyzes the fundamental ideological foundations of the work of Makhtumkuli Firagi (1733–1790), a major figure in the classical Turkmen literature of the 18th century. The poet's poetry is studied as a synthesis of the imperative of national unity, the demands of social justice, and the ideas of philosophical and mystical perfection. The study is aimed at determining the place of Makhtumkuli's work in the process of understanding the political and moral identity of the Turkmen people.

Kalit soʻzlar: Maxtumquli Firogʻiy, Turkman adabiyoti, milliy birlik gʻoyasi, ijtimoiy adolat, falsafiy kamolot, sufizm, parokandalik.

Ключевые слова: Махтумкули Фируги, туркменская литература, идея национального единства, социальная справедливость, философское совершенство, суфизм, разобщенность.

Keywords: Makhtumkuli Firugi, Turkmen literature, idea of national unity, social justice, philosophical perfection, Sufism, disunity.

Maxtumquli Firogʻiy ijodi XVIII asr Oʻrta Osiyo adabiy-siyosiy tafakkurining choʻqqisi hisoblanadi. Shoir yashagan davr tashqi bosqinlar (Eron va Xiva) hamda turkman qabilalari oʻrtasidagi feodal-urugʻchilik parokandaligi bilan xarakterlanadi. Bu murakkab tarixiy sharoit Maxtumqulining sheʼriyatini nafaqat badiiy, balki ijtimoiy-siyosiy platforma darajasiga koʻtargan. Ushbu tadqiqotdan maqsad, Maxtumquli lirik merosidagi asosiy gʻoyaviy zaminni tizimli tahlil qilishdir.

Tadqiqot Metodologiyasi. Tadqiqot tarixiy-madaniy kontekstual tahlil (asarlarni davr sharoitlari bilan bogʻlash), qiyosiy-tipologik metod (Tasavvuf va boshqa shoirlar anʼanalari bilan qiyoslash) va gʻoyaviy-tahliliy yondashuv (markaziy gʻoyalar tizimini ajratish) asosida olib borildi.

Maxtumquli ijodining gʻoyaviy tahlili uni uch fundamental ustunga ajratish imkonini beradi: Milliy Birlik Imperativi va Davlatchilik Ideali. Bu gʻoya shoir siyosiy lirikasining oʻzagi boʻlib, uning asarlarining deyarli uchdan bir qismini tashkil etadi.

Parokandalikning Fosh etilishi: Maxtumquli "Turkman yigitlarning holi" kabi asarlarida qabila nizolari keltirgan halokatli oqibatlarni realistik tasvirlaydi. Bu tanqid "Gʻoʻch etmas"da kuchli pafos bilan yangraydi, unda tarqoqlik milliy xoinlik bilan tenglashtiriladi. Shoirning asosiy siyosiy chaqirigʻi – barcha turkman urugʻlarini (Tekke, Yomut, Salor, va b.) yagona qoʻrqmas va mustaqil bir kuch ostida birlashtirishdan iborat. Bu milliy integratsiya gʻoyasi mintaqadagi siyosiy tafakkur uchun yangilik boʻlgan.

Shoir jamiyatdagi zolimliklarga qarshi turgan va adabiyotni ijtimoiy

norozilik quroli sifatida ishlatgan. Zolimlikni tanqid qilish: Uning she'rlarida korrupsioner amaldorlar va ochko'z boylar keskin fosh etilgan. Shoirning idealida hokimiyat adolat (al-Adl) tamoyiliga, mulk esa halollikka asoslanishi lozim.

G'aflatga Qarshi Chorlov: U dunyo moliga hirs qo'yganlarni uning foniyligi bilan ogohlantiradi. Bu, bir tomondan, diniy-axloqiy yo'nalish bo'lsa, ikkinchi tomondan, ijtimoiy tengsizlikni yumshatishga xizmat qilgan. Maxtumduli she'riyati diniy-falsafiy mushohada darajasiga ko'tarilgan.

Komil Inson Ideali: Shoir komillikka erishgan shaxsni ulug'laydi. Bu shaxs "Aql" (aqliy salohiyat), "Ilm" (bilim) va "Iymon" (e'tiqod) uchligi orqali shakllanadi. U johillikni va manmanlikni insoniy nuqsonlarning asosi deb biladi.

Zuhd va Taqvo: Uning ko'plab lirik asarlarida tasavvufiy elementlar, jumladan, zuhd (dunyoviy lazzatlardan voz kechish) va taqvo (Xudodan qo'rqish) motivlari mavjud bo'lib, bu g'oyalar insonning ruhiy poklanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Maxtumduli Firog'iy she'riyati faqatgina badiiy hodisa emas, balki XVIII asrda turkman xalqining siyosiy o'zlikni anglashiga turtki bo'lgan fundamental g'oyalar majmuasidir. Uning ijodi milliy birlik g'oyasini xalq ongi darajasiga ko'targan, ijtimoiy adolat uchun kurashgan va axloqiy kamolotning mustahkam asoslarini yaratgan. Maxtumdulining merosi bugungi kunda ham turkiy xalqlar uchun g'oyaviy-ma'naviy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ashirov N. Maxtumduli Firog'iy. – Ashxobod: "Mektep", 1983.
2. Qo'shmamedov M. Maxtumduli – buyuk so'z ustasi. – Toshkent, 1999.
3. Kerbabaev B. Maxtumduli: Hayoti va ijodi. – Ashxobod, 1960.
4. Maxtumduli Firog'iy. Tanlangan asarlar. – [Nashr joyi], [Yil].